

Trontaledebatten
26. oktober 1989

Sperrefrist 26.10.89 kl 1000
MED FORBEHOLD OM ENDRINGER

Statsminister

Jan P. Syse

Høyre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet har søkt regjeringsansvar for å legge om den politiske kursen på viktige områder. Vi må få igjen den økonomiske veksten som Norge har mistet de siste tre årene. Vi må få folk i arbeid.

For regjering og Storting blir det en stor utfordring å finne riktig vei fremover, slik at Norge kan gå ut av 90-tallet som et rikere land. Ikke bare målt i penger, men i et bedre miljø, en tryggere hverdag for syke og eldre, og for mennesker som søker arbeide.

Den nye regjeringen er en mindretallsregjering. Men et flertall i Stortinget har erklært at man ønsker en ny regjering.

Regjeringsdannelsen er et logisk uttrykk for den parlamentariske situasjon, og i tråd med det mønster som har festnet seg i Norge. Bare i 8 av de siste 28 årene har landet hatt flertallsregjering. Samtlige mindretallsregjeringer har regjert uten faste avtaler med andre partier enn de som dannet regjeringen selv. Den forrige regjering arbeidet ikke bare uten sikret flertall, men også uten eget program. Arbeiderpartiets overbudsprogram fra 1985 var jo ubrukelig da partiet skulle danne regjering i 1986.

Vår regjering kan ta fatt på grunnlag av et program som er direkte innrettet på de problemer som landet faktisk står overfor nå.

Regjeringen vil ønske - og trenge - et godt samarbeide med andre partier i Stortinget - med alle partier i Stortinget. Jeg konstaterer med nøktern tilfredshet at både Arbeiderpartiets og Fremskrittspartiets leder i går hadde et tilsvarende syn på sitt forhold til Regjeringen. Også i norsk politikk kan partier ofte stå langt fra hverandre politisk. Men avstanden trenger aldri være større enn at vi hører hverandre.

Den forrige regjering sa at vi kom til dekket bord. Men hvis bordet var dekket, var det med problemer. Det mest synlige uttrykket for dette er en rekordartet arbeidsløshet. 140 000 klarer i dag ikke å finne lønnsom beskjeftigelse i det vanlige arbeidsmarkedet. Da hun tiltrådte som statsminister sa Gro Harlem Brundtland her i Stortinget:

"De innstramninger og tiltak som er nødvendige, skal gjennomføres på en måte som ikke rammer sysselsettingen."

Det var desverre et av mange løfter fra Arbeiderpartiet som partiet ikke innfridde. Og der ligger landets hovedproblem nå.

Arbeidsløsheten skyldes mangel på økonomisk vekst i fastlandsøkonomien; det skapes ikke nye arbeidsplasser. Den økonomiske veksten uteblir fordi norsk konkurranse-evne er for svak. Da holder det ikke at Norge i et enkelt år har lavere prisstigning enn andre. Og den offentlige sektor er blitt større enn økonomien tåler. De siste tre årene har alvorlig forstørret dette problemet.

Den forrige regjering fortalte oss at landet hverken trengte eller tålte et regjeringsskifte. I går sa Arbeiderpartiets leder at norsk økonomi var rettet opp. Det ville vært bra om det var riktig, men det stemmer ikke. Norsk økonomi er ikke i orden. Derfor må den repareres. For å sitere Gunnar Berge, som siterte meg - det er bare det som er i orden som ikke skal repareres.

I et brev til Finansdepartementet i går advarer Norges Bank mot hva som holder på å skje. Banken sier at det er langt igjen før ubalansen i norsk økonomi er rettet opp. Overskuddet på driftbalansen skyldes hovedsakelig uttapping av oljeformuen. Omkostningsnivået i Norge ligger betydelig høyere enn i konkurrentlandene. Det økonomiske opplegget for 1990, etter den ekspansive finanspolitikken i 1989, setter omstillingsprosessen i fare. Opplegget binder ressurser opp i offentlig sektor, mens veksimpulsene burde komme fra privat sektor. Tendensen til lavere rentenivå har stoppet opp.

Dette er sterke, meget alvorlige advarsler, og de gir et ganske annet bilde av landets økonomiske helsetilstand enn vi fikk fra Gunnar Berge for to uker siden og fra Gro Harlem Brundtland i går. Desverre for landet er det bankens bilde som har størst bevisverdi.

Avskjedsbudsjettet fra den forrige regjering bygger på et rekordartet underskudd, på 38 milliarder kroner. Det legger opp til en etterspørselsvekst som ifølge Gunnar Berge selv ikke kan fortsette. Ap-regjeringen har altså ikke lagt et holdbart økonomisk grunnlag som vi nå kan bygge videre på.

Politikken det siste året, og særlig det fremlagte statsbudsjettet presser nå renten oppover, ikke nedover. Det er meget uheldig. En stigende rente vil være en stor belastning for bedrifter som er tungt lånefinansiert, og for familier som de siste årene har fått nye byrder å bære.

Derfor vil vi legge om kursen. Den første oppgaven blir å revidere Brundtland-regjeringens forslag til statsbudsjett. Den økonomiske politikken må rettes sterkere inn mot å skape økonomisk vekst. Vi må benytte ressursene mer effektivt, sette målene høyere i undervisning og forskning, stimulere tiltakslyst og nyetableringer - ikke bare øke etterspørselen. Økt etterspørsel vil raskt lekke ut

i økt import, hvis vi ikke samtidig har konkurransedyktige bedrifter i fastlands-Norge.

Vi må gi skattelettelser for å stimulere arbeidsinnsatsen, øke kapitaldannelsen og gjøre det lettere å gå i gang med ny virksomhet på egen hånd. Hvis vi skal vinne kampen mot arbeidsløsheten, må vi utløse nye krefter.

Vi går et normalt tariffoppgjør i møte. Som alltid når man skal gå fra pålegg til frihet, er det mange som er engstelige for at utviklingen blir ukontrollert. Men det finnes også et godt grunnlag for en felles, realistisk forståelse. I disse spørsmålene er vi jo helt avhengige av hverandre. Alle vil bli skadet hvis oppgjøret sprenger de realøkonomiske rammene. Ingen vil ha glede av det. Hvis rammene blir sprenget, får vi høyere rente, høyere inflasjon og større arbeidsløshet. Det er denne faren vi må avverge, og den oppgaven ligger på oss alle.

Regjeringen ønsker å utvikle et åpent og saklig samarbeide med de store organisasjonene i arbeids- og næringslivet. I mange spørsmål vil partene naturligvis ha avvikende meninger. Men det forhindrer ikke god kontakt og tillitsfulle drøftelser. LO har nettopp valgt ny formann. Jeg vil gjerne gratulere Yngve Hågensen med hans viktige verv. Han og lederne for YS, AF og de andre store organisasjonene vil finne min dør åpen.

Vi har foreslått forandringer i departementsstrukturen. En av endringene - og en av de viktigste - er å legge all utdanning inn under ett departement, og å la forskningen følge undervisningen. Vi har gjort det for å få et helhetssyn på utdannelsen, og å betone hvilken vekt vi legger på dette feltet. Hvis noe område har nøkkelen til vår nasjonale fremtid, er det dette.

Det er ikke bare et spørsmål om bevilgninger, men om holdninger. Vi tror at et utdannelsessystem som høyner kravene til innsats også er det som gir elevene og studentene mest igjen - ikke bare i faglig utvikling, men i personlig modning. I så måte er det sammenheng mellom karakter og karakterer.

Vi står overfor store, uløste problemer på helse-området. For fire år siden snakket Arbeiderpartiet nesten bare om helsekøene. Men de er snarere blitt lengre enn kortere under Arbeiderpartiets regjering. Vår oppgave nå er å redusere ventetiden og fjerne flaskehalser i det totale helsetilbudet. Vi må bedre utnyttelsen av investeringer og øke effektiviteten - få mer helse ut av hver krone. Og vi må bedre mulighetene for behandling og pleie ved å satse bevisst på frivillig og privat innsats. Det betyr ikke å redusere det offentliges ansvar. Men offentlig ansvar er ikke det samme som offentlig monopol. Syke mennesker har det ikke bedre i en offentlig helsekø enn i privat behandling og pleie.

I det hele tatt er dette et område for åpenhet og samarbeide, ikke for forbud og kald krig. Dette gjelder ikke minst for forholdet mellom de forskjellige organiserte grupper av helsepersonell.

Barnefamiliene er de senere år blitt rammet hardt av Arbeiderparti-regjeringens skatte- og rentepolitikk. Å bedre deres økonomi blir derfor en særlig viktig del av en politisk kursomlegging. Bl.a. vil Regjeringen innføre en ordning med et ekstra kontanttilskudd pr. barn under tre år. Foreldrene vil selv kunne velge om de vil bruke kontanttilskuddet til barnehavepass, dagmamma eller eget omsorgsarbeid. Forslaget hjelper dermed alle familier med små barn, og diskriminerer ingen.

Grunnstøtingen utenfor Sognefjorden, med påfølgende oljeforurensning, avslører igjen at miljøutfordringene er store. Det ville vært lett for den nye regjeringen å legge skyld på den gamle for at oljevernberedskapen ikke er god nok. Vi kunne også snakket om uløste problemer, som Iddefjorden, Titania og anlegg for spesialavfall. Men ingen er tjent med en slik polemikk. Regjeringen vil gå inn for et bredt samarbeid i miljøvernarbeidet, for å oppnå best mulige resultater.

Særlig vil vi legge vekt på at miljø-ødeleggelsene ikke stopper ved landegrensene. Derfor er forpliktende internasjonalt samarbeid avgjørende for at vi skal lykkes. Vi vil først ta fatt på kampen mot de mest alvorlige forurensninger. Vi må gå løs på utslipp av miljøgifter, utslipp som truer Nordsjøen, og utslipp som bidrar til klimaendringer og svekkelse av ozonlaget.

Regjeringen vil bruke markedsøkonomien mer aktivt for å løse viktige ressurs- og miljøoppgaver. Det skal koste å forurense. Miljøvern skal lønne seg. Vi vil også legge stor vekt på hver enkelts personlige ansvar for å bekjempe forurensning og forsøpling.

Situasjonen i deler av kyst-Norge har utviklet seg svært dramatisk, særlig gjennom svikten i torskefiskeriet. Regjeringen har allerede satt i gang et arbeide for å kartlegge situasjonen og vurdere virkemidler. Kommende tirsdag vil Regjeringen møte representanter for Norges Fiskarlag. Jeg vil selv engasjere meg sterkt i dette. I løpet av de nærmeste uker vil jeg besøke Finnmark og Troms, for å søke informasjon hos representanter for næringsliv og lokale myndigheter.

Å løse problemene i nord er ikke bare et spørsmål om å bruke mer penger. I dag gis det støtte i ulike former til Nord-Troms og Finnmark, med omkring 2-3 milliarder pr år. Oppgaven er altså ikke å gjøre mer av det som ikke virker, men å ta i bruk virkemidler og skape rammevilkår som kan

utløse nye initiativ fra landsdelens egne innbyggere. Vi har utnevnt en egen statssekretær for å koordinere dette arbeidet og vil raskt legge frem forslag om en tiltakssone i Nord-Troms og Finnmark.

Da oljekrisen kom på 70-tallet, begynte mange mennesker å føle at myndigheter og politikere ikke lenger løste problemer. Politikken skapte problemer. På 80-tallet har denne bekymringen overfor dårlige politiske resultater vokst seg større. Den farligste siden ved samfunnsutviklingen i dag er kanskje at vanlige mennesker ikke lenger føler trygghet i det daglige. Ikke bare ser de hverdagskriminaliteten (som om kriminaliteten kan bli hverdags!) øke rundt seg. De føler seg også fremmede i et samfunn hvor dyden - tilsynelatende - ikke blir belønnet og synden ikke lenger blir straffet.

De opplever innbrudd og tyverier og hører om alle andres. De frykter at det ikke lenger er noen vits i å ringe politiet. De hører om overfall på eldre. De forstår ikke at gjerningsmenn kan bli sluppet løs omgående, at lokalsamfunn kan bli plaget i årevis av ungdomsbander uten at noen griper inn, at det tar evigheter før saker kommer opp, og at straffene er lave (hva enten dette skyldes loven eller lovanvendelsen).

De er livredde for narkomane som ikke har kontroll over seg selv og som må stjele kontinuerlig - og dermed true dem selv - for å tjene til sin neste sprøyte.

Jeg sier ikke at dette er det korrekte bilde av dagens norske byer og bygdesamfunn. Men mange føler det slik. Og vi vet at deres forestillinger ikke er fri diktning.

Vi må ta dette meget alvorlig. For det dreier seg om menneskers visjon av det gode samfunn. Den visjonen omfatter begreper som rettferdighet, rimelighet, konsekvens, ansvar, plikt, arbeide. Summen av alt dette heter orden. Ikke bare slik vi forstår det i uttrykket "lov og orden", men i en

videre mening: At det er orden på tingene, orden i tilværelsen.

Det er viktig at politikken i dag kan bidra til å gjenopprette denne ordensfølelsen. Problemet har mange sider, men en stor del av det ligger i skjæringspunktet mellom kriminalpolitikk og sosialpolitikk. Her må kreftene koordineres og innsatsen samordnes. Vi vil la Justis-, Sosial- og Familiedepartementet gå inn i et nært samarbeide om dette.

Vi må ha et sterkt, utadrettet og synlig politi. Politiet må være i forkant av problemene, for å kunne drive forebyggende virksomhet. Hvis politiet er tidlig nok ute, kan man klare å stanse mange kriminelle løpebaner på et tidlig stadium. Målet må derfor være å skape trygghet for folk i hverdagen og sette grenser før unge lovovertredere fryser fast i en kriminell holdning.

Det neste ledd i kjeden er å styrke domstolenes kapasitet. Mye tyder på at det er her nøkkelen i dag ligger, siden det flere steder i landet går opp til 2 år fra den straffbare handling er begått til den blir pådømt. Slikt svekker straffens virkninger både overfor den enkelte og i samfunnet.

Det tredje ledd i trygghetskjeden er å ha en fengselsplass klar når noen blir dømt til fengselsstraff. Vi må få bort køene for soning. Det er allerede satt i gang et arbeid med sikte på å få vurdert om flere kan sone i samme celle. Så lenge vi kan by våre eldre flermannsrom, må også de innsatte kunne tåle å være flere på et rom. I alle fall når de soner relativt korte straffer.

Narkotikaproblemet ligger til grunn for mye av den kriminalitet som skaper almen utrygghet. Regjeringen vil forsterke kampen mot dette ondet på alle plan - mot import, omsetning, bruk. Og de mange som i dag frykter for forbrytelser - og trusler - som følge av narkotikaforbruk;

de skal vite at samfunnet vil beskytte dem. Og Norge skal gjøre sitt i den internasjonale kampen mot narkotikaondet.

Regjeringsskiftet finner sted på et tidspunkt hvor det politiske landskap i Europa er i stor bevegelse. I Øst brytes tilstivnede strukturer ned. I Vest har integrasjonsarbeidet fått ny dynamikk.

Og over skillelinjene har det også inntruffet et værømslag. Dialogen er blitt mer målrettet. Betydelige reduksjoner av de konvensjonelle styrkene i Europa fremstår i dag ikke bare som en målsetting, men som en realistisk mulighet. Samtidig må vi ha klart for oss at de militære realiteter i våre egne nærområder ikke har forandret seg. Behovet for et sterkt og troverdig forsvar forankret i samarbeidet i NATO er uendret.

De utviklingstrekk jeg her har skissert berører selve kjernen i vår egen utenriks- og sikkerhetspolitikk. Vi er en del av det landskap som nå er under utforming. Men ethvert nybrottsarbeid vil også skape sine egne spenninger og sin egen usikkerhet. Vi må derfor fullt ut utnytte de muligheter som åpner seg for å bygge ned skillelinjene i Europa og for å skape nye og fremtidsorienterte samarbeidsformer.

Jeg har ikke i dag anledning til å gå nærmere inn på alle de feltene jeg nå såvidt har berørt. Derimot vil jeg gjerne si noen ord om det som nok vil være en av våre utenrikspolitiske hovedoppgaver i tiden fremover, nemlig arbeidet med vårt forhold til Vest-Europa. Vi opplever en dynamikk i EF-landenes samarbeid som stiller oss overfor nye utfordringer. Disse utfordringene må vi møte. Det dreier seg om land som - økonomisk såvel som politisk - utgjør våre nærmeste samarbeidspartnere.

Regjeringen har i sin tiltredelseserklæring gjort det klart at den i dette arbeidet aktivt vil følge opp den Oslo-prosessen som ble innledet i mars i år. Denne prosessen

går nå inn i en ny og viktig fase. Etter at embetsmannsgruppene i forrige uke avsluttet sitt kartleggingsarbeid skal vi nå ta fatt på den politiske del av kartleggingen. Denne fasen vil lede opp til et felles ministermøte mellom EFTA og EF den 19. desember.

Det er Regjeringens siktemål at dette møtet skal gi resultater som kan føre til innledning av en formell forhandlingsfase.

Regjeringen vil i den fasen vi nå går inn i legge vekt på å formulere synspunkter som kan få bred tilslutning her hjemme. Dette er i pakt med den grunnholdning ulike norske regjeringer har fulgt i sentrale utenrikspolitiske spørsmål.

Regjeringen er i full gang med et omfattende arbeid for å fremme samlende synspunkter innen EFTA. Siktemålet er i første omgang å trekke opp retningslinjene for vår deltakelse i den fasen som nå innledes. Det dreier seg i høyeste grad om et politisk nyskappingsarbeid, nemlig å utforme et samarbeid som både i dybde og i omfang går langt videre enn det som i dag eksisterer. Regjeringen har til hensikt å føre en offensiv politikk med et høyt ambisjonsnivå, slik det kommer klart til uttrykk i Lysebu-erklæringen fra de tre samarbeidspartiene.

Et slikt samarbeid vil sette nye og omfattende krav til EFTA som organisasjon. Regjeringen ser det derfor som en viktig oppgave å styrke EFTA og å sette organisasjonen i stand til å møte de nye utfordringer en slik omfattende samarbeidsavtale mellom 18 europeiske land vil innebære.

Regjeringen vil også - med sikte på å bringe fortgang i EFTA/EF-prosessen trappe opp dialogen med de enkelte EF-land om disse spørsmålene. I den fasen vi nå går inn i vil en slik dialog være av særlig betydning.

La meg til slutt understreke at Regjeringen vil holde Stortinget løpende orientert i det arbeid den nå har

innledet. Regjeringen tar sikte på å gi en første redegjørelse for Stortinget allerede i midten av neste måned. Ønsket om å formulere en politikk som kan virke samlende forutsetter en stor grad av åpenhet. Regjeringen vil derfor gi sitt bidrag til en aktiv debatt om Europa-politikken i tiden som nå ligger foran oss.

Fokuseringen på Oslo-prosessen må ikke føre til at vi glemmer den utenrikspolitiske siden av vårt forhold til Vest-Europa. Utenrikspolitisk er Norge i en helt annen situasjon enn de nøytrale EFTA-landene. Vi er en vestlig alliert. Det må ikke oppstå noen tvil om vår utenrikspolitiske plassering. Dette vil Regjeringen legge stor vekt på.

*

Arbeiderpartiets leder hadde i går en rekke kritiske kommentarer til Regjeringens politikk. Mye av kritikken var bygget på formodninger om hva Regjeringens politikk ville bli. Jeg skal la det meste ligge nå.

Men jeg vil gjerne protestere mot én enkelt av fru Brundtlands påstander. Hun talte om at Regjeringens politikk "har som mål å ta vare på sargrupper og særinteresser, istedet for ansvar for helheten". Det er ikke sant, og jeg tror heller ikke hun tror det. Den politikk vi ønsker å føre har hele landets og folkets vel som mål. Jeg synes vi skulle innrømme hverandre at det er en visjon vi deler. Så får vi strides om veien og virkemidlene.